

บทที่ 2

เอกสารงานวิจัย และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทศนคติทางการเมืองในระบอบ
ประชาธิปไตย โดยมีสาระสำคัญตามลำดับดังนี้

1. ความรู้ทางการเมือง

การเรียนรู้ทางการเมือง

ความสนใจทางการเมือง

ความรู้สึที่มีประสิทธิภาพทางการเมือง

2. ทศนคติ และทศนคติทางการเมือง

ความหมายของทศนคติ

ทศนคติทางการเมือง

3. ประชาธิปไตย

ความหมายของประชาธิปไตย

รูปแบบประชาธิปไตย

หลักการประชาธิปไตย

วิถีชีวิตประชาธิปไตย

อุดมการณ์ประชาธิปไตย

4. ทศนคติประชาธิปไตย

5. บทบาทของประชาชน (ประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญ)

1. ความรู้ทางการเมือง

ความรู้ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการเรียนหรือการรับรู้ของบุคคลที่สามารถเกิดขึ้นได้จากการเรียนรู้โดยตรงและโดยอ้อม ซึ่งบุคคลนั้นอาจจะตั้งใจที่จะรับรู้หรือไม่ตั้งใจที่จะรับรู้ข้อมูลข่าวสารนั้นก็เป็นที่รวมไปถึงการรับรู้ทางการเมืองด้วยเช่นกัน

1.1 การเรียนรู้ทางการเมือง

การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่สำคัญยิ่งของการดำรงชีวิตของมนุษย์ เพราะตลอดชีวิตของคนเราต้องผ่านการเรียนรู้สิ่งต่างๆมากมาย เช่น เรียนรู้สิ่งที่รัก เกลียด กลัว เรียนรู้ค่านิยมทางสังคมและวัฒนธรรม เรียนรู้เกี่ยวกับความต้องการ ความสนใจ เรียนรู้เกี่ยวกับ

บทบาทของตนเองในสังคม ดังนั้นอาจจะกล่าวได้ว่าบุคคลจะเป็นอย่างไร มีพฤติกรรม มีบุคลิกภาพอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับทุกสิ่งทุกอย่างที่เรารู้มา ถ้าจะถามว่าการเรียนรู้เกิดขึ้นเมื่อไร น่าจะตอบได้ว่ามนุษย์เรียนรู้ตั้งแต่เกิดคือเรียนรู้ที่จะปรับตัวกับสภาพแวดล้อมภายนอก ทำม่อบอุ่นเหมือนในครรภ์มารดาและการเรียนรู้ของมนุษย์ก็จะดำเนินไปตลอดชีวิต สำหรับคำถามที่ว่ามนุษย์เรียนรู้ได้อย่างไร มีคำตอบที่จะอธิบายถึงวิธีการหรือกระบวนการที่คนเราเรียนรู้หลายคำตอบ เพราะนักจิตวิทยาพยายามศึกษาค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับวิธีการที่คนเราเรียนรู้อย่างมากมาย ทำให้เกิดแนวความคิดหรือทฤษฎีการเรียนรู้หลายทฤษฎี¹

การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่แตกต่างไปจากสภาพเดิม การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมค่อนข้างถาวร พฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปนี้เป็นผลมาจากการมีประสบการณ์และการฝึกหัด

เดวิด อีสตัน และ แจ็ค เดนนิส อธิบายว่าการเรียนรู้ทางการเมือง หมายถึงวิธีการที่สังคมจะส่งผ่านความโน้มเอียงทางการเมืองต่าง ๆ อันได้แก่ ความรอบรู้ ทศนคติ หรือบรรทัดฐาน และค่านิยมจากคนรุ่นหนึ่งไปยังบุคคลอีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งถ้าไม่มีการเรียนรู้ทางการเมืองจากคนรุ่นหนึ่งผ่านไปยังคนรุ่นใหม่แล้ว สมาชิกใหม่ของระบบการเมือง เช่นเด็กที่เกิดใหม่ก็จะต้องแสวงหาแบบแผนความโน้มเอียงทางการเมืองใหม่อยู่ตลอดเวลา ดังนั้นการเรียนรู้ทางการเมืองจึงเป็นสิ่งที่ช่วยให้ระบบการเมืองนั้นสามารถคงอยู่ได้² การเรียนรู้ทางการเมืองจะประกอบด้วยกระบวนการของพัฒนาการในด้านต่างๆที่ทำให้บุคคลเกิดความโน้มเอียงทางการเมืองและรูปแบบพฤติกรรมของตน³

เคนเนท พี. แลงค์ตัน กล่าวว่า การเรียนรู้ทางการเมืองเป็นการกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับวิถีทางของการสืบทอดวัฒนธรรมทางการเมืองภายในสังคมหนึ่ง จากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง เป็นกระบวนการของการสืบทอดผ่านตัวการต่างๆของสังคม ซึ่งจะทำให้แต่ละคนได้เรียนรู้ในการที่จะกำหนดรูปแบบของตนในส่วนที่สัมพันธ์กับการเมืองให้เหมาะสม⁴ หรืออาจ

¹ ราไฟทิพย์ ธีรนิติ, จิตวิทยาการเรียนรู้การสอน (สงขลา : วิทยาลัยครูสงขลา, 2535), หน้า 284.

² David Easton and Jack Dennish. Childen in the Political System (New York : McGraw Hill, 1969), p. 7.

³ Ibid., p. 8.

⁴ Kenneth P. Langton, Political Socialization (London : Oxford University Press, 1969), pp. 4, 10.

กล่าวได้ว่า การเรียนรู้ทางการเมืองเป็นกระบวนการที่ประชาชนจะสร้างความคิดเห็นของตนเกี่ยวกับการเมือง⁵

รัช และ แอททอฟ อธิบายว่า กระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง หมายถึง กระบวนการที่ปัจเจกบุคคลรู้จักว่าตนอยู่ในระบบการเมือง และทำให้เกิดความสำเนียง (perception) หรือ ปฏิกริยา (reaction) ต่อปรากฏการณ์ทางการเมือง กระบวนการนี้เกิดจากสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของสังคมที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่ และยังเกิดการปฏิสัมพันธ์ของบุคคลสภาพและประสบการณ์ของปัจเจกบุคคลนั้นด้วย⁶

ทิพพันธุ์ นาคะตะ กล่าวว่า การเรียนรู้ทางการเมืองโดยทั่วไปเป็นการพัฒนาพฤติกรรมของบุคคลซึ่งมีการกระทำต่อกัน และเป็นกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมือง แต่การเรียนรู้ทางการเมืองก็เป็นได้ทั้งการเรียนรู้เกี่ยวกับการเมืองและไม่เกี่ยวกับการเมืองโดยตรง แต่มีผลต่อทัศนคติและพฤติกรรมทางการเมือง รวมทั้งการเรียนรู้ทัศนคติทางการเมือง และการมีบุคลิกภาพทางการเมือง การเรียนรู้ทางการเมืองนั้นอาจมีได้ 2 ลักษณะ คือ การเรียนรู้ทางการเมืองที่เกิดจากการสอนโดยตรง หรือ จากปลูกฝังลัทธิ เป็นการเรียนรู้ทางการเมืองที่เกิดจากการตั้งใจสอนมีกำหนดระยะเวลา มีหลักสูตร วิธีการสอน และมีการวางแผนการสอนที่แน่นอนส่วนการเรียนรู้ทางการเมืองในอีกลักษณะหนึ่ง คือ การเรียนรู้ทางการเมืองโดยทางอ้อมเป็นการเรียนรู้โดยไม่ตั้งใจ เช่น ได้รับความรู้จากการพูดคุยกับเพื่อน สนทนากับคนในครอบครัวซึ่งไม่มีการวางแผนกำหนดหลักสูตรการสอนที่แน่นอนและมีลักษณะที่ไม่เป็นทางการ⁷ และจะมีอิทธิพลต่อบุคคลมากกว่า ดังที่ อัลมอนต์ ให้ความเห็นไว้ว่าการเรียนรู้ทางการเมืองโดยตรงนั้นจะมีอิทธิพลแตกต่างกัน การเรียนรู้โดยทางอ้อมจะมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ทางการเมืองมากกว่าเพราะสามารถทำได้โดยตัวการหลายตัวการ⁹

⁵ Richard E. Dawson and Kenneth Prewitt, Political Socialization (Boston : Little, Brown, 1969), p. 6.

⁶ Michael Rush and Phillip Athoff, Introduction to Political Sociology (London : Western Printing Service Press, 1971), p. 16.

⁷ Thinapan Nakata, The Problem of Democracy in Thailand : A Study of Political Culture and Socialization of College Students (Bangkok : Praepittaya, 1975), p. 88.

⁸ Dawson and Prewitt, Political Socialization. Chapter 7.

⁹ Gabriel A. Almond and G. Bingham Powell, Comparative Politics : A Developmental Approach. (Princeton : Princeton University Press, 1960), p. 28.

การเรียนรู้ทางการเมืองของบุคคลอาจเกิดขึ้นได้ทั้งการเรียนรู้โดยตรง และการเรียนรู้โดยอ้อม

การเรียนรู้โดยตรงแบ่งออกได้ดังนี้

1. การเลียนแบบ บุคคลมักจะเลียนแบบผู้ที่ตนใกล้ชิด และมีความสำคัญต่อตน เช่น ความรู้สึกนิยมพรรคการเมืองเดียวกับบิดา เป็นต้น
2. การเรียนรู้จากการคาดหวัง วิธีนี้คล้ายคลึงกับการเลียนแบบ แต่เป็นระดับที่สูงกว่า เช่น เมื่อบุคคลใดคาดหวังอย่างมีตำแหน่งหน้าที่การงานสูงอยากเป็นนักการเมืองก็พยายามขวนขวายเรียนรู้แบบแผน คุณค่า และพฤติกรรมของนักการเมืองที่มีความรู้ความสามารถ เป็นต้น
3. การให้การศึกษาทางด้านการเมือง เป็นความตั้งใจที่จะถ่ายทอดความรู้ ความคิด และทัศนคติทางการเมืองให้เกิดขึ้นกับบุคคลผ่านทางสถาบันการเมืองต่างๆ เช่น ครอบครัวยุโรป โรงเรียน กลุ่ม ตัวแทนของรัฐบาล และองค์กรต่างๆ ในรูปแบบของการสอนหรือการปลูกฝังแนวคิดและพฤติกรรมทางการเมืองที่มีคุณค่าให้แก่บุคคล ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น การให้ข่าวสารที่เกี่ยวกับสิทธิหน้าที่ทางการเมือง เพื่อปฏิบัติหน้าที่ในฐานะพลเมืองที่ดี เป็นต้น
4. การมีประสบการณ์ทางการเมือง เป็นการเรียนรู้ของบุคคลโดยการเข้าไปมีประสบการณ์ทางการเมืองโดยตรง จากการที่มีการเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์หรือโครงสร้างทางการเมืองต่างๆ มักก่อให้เกิดความรู้สึกเชื่อมั่นในตนเอง รู้สึกว่าตนเองสามารถเข้าไปมีอิทธิพลในการกระทำทางการเมืองได้

การเรียนรู้โดยอ้อม สามารถแบ่งออกได้ดังนี้

1. การถ่ายโยงระหว่างบุคคล เกิดจากการถ่ายโอนความรู้สึกและประสบการณ์จากผู้ที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด เช่น บิดามารดา ครู เพื่อน เป็นต้น บุคคลเหล่านี้จะเป็นแบบอย่างในการมองสภาวะการณ์ทางการเมือง และพัฒนาพฤติกรรมทางการเมืองของเด็ก
2. การฝึกปฏิบัติ เป็นการเรียนรู้ทางการเมืองที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ที่ไม่เกี่ยวกับการเมือง แต่รับวิธีการหรือกฎกติกาที่ถือเป็นรูปแบบทางการเมือง เช่น การลงคะแนนเลือกบุคคลเพื่อไปปฏิบัติหน้าที่ในองค์กรต่างๆ ทำให้เรียนรู้บทบาทของการเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย เป็นต้น

3. การสร้างข้อสรุปทั่วไป เกิดจากการวิเคราะห์แบบแผนคุณค่าความเชื่อพื้นฐานของคนในสังคมที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง แต่สามารถนำโยงกับพฤติกรรมทางการเมืองได้ เช่น การไม่ไว้วางใจในระบบการเมืองหรือนักการเมือง อันเป็นผลจากการสร้างของสรุปทั่วไป¹⁰

1.2 ความสนใจทางการเมือง

ความสนใจทางการเมืองเป็นความรู้สึกของบุคคล การจะเกิดความรู้สึกได้ต้องเริ่มจากการรับรู้ต่อสิ่งเร้าอย่างต่อเนื่อง และเกิดความรู้สึกตอบสนองอย่างเต็มที่ เกิดความพึงพอใจ ความสนใจจึงจะเกิดตามมา¹¹

สุเมธ สุภาลัย ได้อธิบายความหมายของคำว่า "สนใจ" ไว้ว่า ความรู้สึกนึกคิดอย่างเข้มข้นที่บุคคลมีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดโดยเฉพาะ และการแสดงความรู้สึกนี้ทำให้บุคคลเอาใจใส่อยากรู้อยากเห็น มีแนวโน้มและพยายามกระทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายของสิ่งนั้น¹²

สุชาติ เวโรจน์ ได้ให้คำนิยาม ความสนใจทางการเมือง ว่าหมายถึง ความสนใจที่บุคคลมีต่อเหตุการณ์บ้านเมือง เศรษฐกิจ และสังคมทั้งหลาย รวมทั้งการที่บุคคลเข้าไปมีส่วนร่วมหรือมีบทบาทในกิจกรรมทางการเมืองต่างๆด้วย¹³

ศักดิ์ชัย ประจง ได้กล่าวว่าความสนใจทางการเมืองเป็นความโน้มเอียงทางการเมืองพื้นฐานอันหนึ่งซึ่งมีความสำคัญ พฤติกรรมของผู้สนใจทางการเมืองคือ สนใจ เปิดรับติดตามข่าวสารการเมืองจากสื่อมวลชนต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ นิยมชมชอบในการพูดคุยถกเถียงปัญหาทางการเมืองกับเพื่อนฝูงหรือบุคคลต่างๆ เข้าฟังการอภิปรายทางการเมืองตลอดจนเข้าร่วมทางการเมืองโดยตรง เช่น เดินขบวน สันนิษฐานหรือคัดค้านนโยบายต่างๆของรัฐ

¹⁰ Dawson and Prewitt, Political Socialization, pp. 63 - 80.

¹¹ พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, "กรอบการมองพฤติกรรมทางการเมือง," วารสารสังคมศาสตร์ 17 (เมษายน - มิถุนายน 2523), หน้า 96.

¹² สุเมธ สุภาลัย, จิตวิทยาการศึกษา (สุรินทร์ : วิทยาลัยครูสุรินทร์, 2523), หน้า 167.

¹³ สุชาติ เวโรจน์, ความรู้สึกสัมฤทธิ์ผลทางการเมืองและความสนใจทางการเมือง (สารนิพนธ์ รัฐศาสตร์มหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2521), หน้า 33.

บาล ลงคะแนนเสียงเลือกตั้งอย่างสม่ำเสมอ สมัครเข้าเป็นสมาชิกพรรคการเมือง ช่วยนักการเมืองรณรงค์หาเสียง ตลอดจนสมัครรับเลือกตั้งเพื่อดำรงตำแหน่งด้วยตนเอง¹⁴

1.3 ความรู้สึกมีประสิทธิภาพทางการเมือง

ความรู้สึกมีประสิทธิภาพทางการเมือง เป็นความรู้สึกว่าตนเองเข้าใจและสามารถมีอิทธิพลต่อการเมืองการปกครอง การที่สมาชิกของระบบการเมืองมีความรู้สึกที่สามารถอาศัยการเมืองการปกครองเป็นสิ่งช่วยปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นได้ รู้สึกว่าการเมืองการปกครองเป็นเครื่องมือที่จัดเตรียมไว้ซึ่งพร้อมที่จะทำตามคำแนะนำหรือความต้องการของพลเมือง¹⁵ เป็นความรู้สึกต่อระบบการเมืองว่าเขาจะได้รับประโยชน์ต่อการเมืองการปกครองเพียงใด

เคนเนทท์ พรวิวิทท์ กล่าวว่าความรู้สึกมีประสิทธิภาพทางการเมือง เป็นความรู้สึกของพลเมืองว่าการกระทำของเขาสามารถส่งผลต่อปรากฏการณ์ทางการเมือง เป็นความเชื่อของบุคคลว่าความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคมสามารถเกิดขึ้นโดยการกระทำของเขา และสามารถทำให้ผู้มีอำนาจทางการเมืองทำตามที่เขาต้องการได้¹⁶

เดวิด อีสตัน และแจ๊คเดนนิส ได้วิเคราะห์แยกแยะองค์ประกอบของความรู้สึกมีประสิทธิภาพทางการเมืองออกเป็นความรู้สึกมีศักยภาพทางการเมืองโดยตรงของบุคคล ความคิดว่าตนเองมีความสามารถที่จะเข้าใจการทำงานของรัฐบาล มีความสามารถที่จะหาช่องทางที่จะเข้ามามีอิทธิพลต่อรัฐบาล และความรู้สึกไม่ยอมแพ้ต่อโชคชะตาหรือไม่ยอมรับสภาพของการเป็นฝ่ายถูกปกครองแต่ฝ่ายเดียว¹⁷

เอ. แคมเปิลล์ ได้อธิบาย ความรู้สึกมีประสิทธิภาพทางการเมืองว่าหมายถึง ความเชื่อที่ว่า การกระทำทางการเมืองของบุคคลนั้นมีผลกระทบต่อกระบวนการทางการเมือง มี

¹⁴ ศักดิ์ชัย ประจง, ความสนใจและความรู้สึกมีสมรรถนะทางการเมืองของข้าราชการไทย (สารนิพนธ์รัฐศาสตร์มหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531), หน้า 20.

¹⁵ พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, "กรอบการมองพฤติกรรมทางการเมือง," วารสารสังคมศาสตร์ 17, หน้า 96 – 97.

¹⁶ Kenneth Prewitt, "Political Efficacy," in David L. Sills (ed.) International Encyclopedia of the Social Sciences Vol. 14 (New York : Macmillan and Free Press, 1968), p. 598.

¹⁷ Easton and Dennis, "The Child Acquisition of Regime Norms : Political Efficacy," American Political Science Review Vol. 61 (1967), p. 36.

ความรู้สึกว่าการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคมนั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ โดยที่พลเมืองแต่ละคนสามารถมีบทบาทในการนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงนั้น¹⁸

ความรู้สึกมีประสิทธิภาพทางการเมืองนี้มีความเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทางการเมืองหลายประการ ที่สำคัญคือ การมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมทางการเมืองในความหมายกว้าง คือ การที่บุคคลมีการกระทำใดๆ เพื่อมีอิทธิพลต่อกระบวนการตัดสินใจในระบบการเมือง ความรู้สึกมีประสิทธิภาพทางการเมืองก็จะเกี่ยวข้องอย่างมากกับพฤติกรรมนี้เนื่องจากความรู้สึกมีประสิทธิภาพทางการเมืองเป็นความรู้สึกว่าบุคคลมีความสามารถที่จะมีอิทธิพลต่อกระบวนการตัดสินใจในระบบการเมืองนั่นเอง¹⁹

นอกจากนี้แล้วยังพบว่า การศึกษาเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดต่อความรู้สึกมีประสิทธิภาพทางการเมือง และประสบการณ์ในครอบครัว สถาบันการศึกษาของแต่ละบุคคลก็จะมีผลต่อความรู้สึกมีประสิทธิภาพทางการเมืองด้วยเช่นกัน กล่าวคือ ถ้าบุคคลได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจและสามารถแสดงความต้องการได้ในครอบครัวและในโรงเรียน บุคคลนั้นก็มีแนวโน้มที่จะมีระดับความรู้สึกมีประสิทธิภาพทางการเมืองสูง²⁰

2. ทศนคติ และทศนคติทางการเมือง

2.1 ความหมายของทศนคติ

ทศนคตินั้นมีผู้ให้ความหมายไว้ว่า หมายถึง ลักษณะความรู้สึกทางจิตใจของบุคคลอันเนื่องมาจากการเรียนรู้ ตลอดจนประสบการณ์ซึ่งกระตุ้นให้บุคคลมีพฤติกรรมไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง ในการตอบสนองต่อสิ่งเร้าหรือจินตนาการต่างๆ ที่บุคคลเข้าไปเกี่ยวข้อง

¹⁸ A. Campbell, G. Gurin and W. E. Miller, The Voter Decides (Evanston : Row & Peterson, 1954), p. 187.

¹⁹ Lester Mibrath and M. L. Goel, Political Participation : How and Why People Get Involved in Politics (Chicago : Rand McNally, 1977), p. 57.

²⁰ Prewitt, International Encyclopedia of the Social Sciences. p. 226.

เบอร์นาร์ด เฮนเนสซี (Bernard Hennessy) กล่าวว่า ทศนคติ เป็นความโน้มเอียงค่อนข้างถาวรของบุคคลซึ่งมีต่อวัตถุรวมทั้งความคิดอื่นๆ ที่ทำให้คนมีขอบเขตความคิดในการที่จะเข้าใจโลกได้พอสมควร²¹

คาทซ์ (Katz) และสกอตแลนด์ (Scotland)²² กล่าวว่า การที่คนมีทศนคติต่อสิ่งใดนั้น จะต้องประกอบด้วย การรับรู้ (cognitive) ความรู้สึกที่ใคร่พอใจ (effective) และพฤติกรรม (behavioral) ซึ่งจากสิ่งดังกล่าวจะมีอิทธิพลทำให้บุคคลมีทศนคติไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง นอกจากนี้ ทศนคติของแต่ละบุคคลนั้นยังขึ้นอยู่กับลักษณะของสิ่งแวดล้อมที่ทำให้บุคคลนั้นแสดงออกมาทางพฤติกรรมที่พึงพอใจ หรือชอบรักใคร่อย่างใกล้ชิด สิ่งนั้นเป็นทศนคติทางบวก แต่ถ้าเขาแสดงออกไม่พึงพอใจซึ่งเป็นทศนคติทางลบ เป็นการขี้บอกริษทางแสดงออกของบุคคลที่ตอบสนองต่อสิ่งเร้า

นอกจากนี้แล้ว ทศนคติที่แตกต่างกันของคนเรา แม้ว่าจะเกิดจากค่านิยมที่ได้จากการเรียนรู้หรือประสบประการณซึ่งไม่ได้ติดตัวมาตั้งแต่กำเนิด แต่ทศนคติกับมีสภาพที่ค่อนข้างจะคงทนถาวร ถึงอย่างไรก็ตามทศนคติก็น่าจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมก็เป็นได้

ทศนคติของบุคคลประกอบด้วย

1. องค์ประกอบทางความรู้ (Cognitive component) ประกอบด้วยความเชื่อหรือความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งของหรือความคิดต่างๆ ความเชื่อหรือความคิดเห็นดังกล่าวอาจเป็นไปได้ทั้งในทางดีหรือไม่ดี องค์ประกอบอันนี้เป็นเสมือนค่านิยมซึ่งเราได้กำหนดมาตรฐานได้ในใจเป็นสำคัญ
2. องค์ประกอบทางความรู้สึกหรืออารมณ์ (Feeling or affective component) ซึ่งก็คือ ความรู้สึกทางอารมณ์เกี่ยวกับความเชื่อในสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งจะแสดงโดยสีหน้า ท่าทาง เมื่อคิดหรือพูดถึงสิ่งนั้น

²¹ Bernard Hennessy, "A Headnote on the Existence and Study of Political Attitudes," Political and Public Opinion (New York : David McKay, 1972), pp. 27 – 48.

²² D. Katz and L. Scotland, "A Preliminary Statement to a Theory of Attitude Structure and Change," Vol. 3 in S. Koch (Ed.), Psychology : A Study of a Science (New York : McGraw - Hill, 1959), p. 482.

3. องค์ประกอบทางแนวโน้มของการกระทำหรือพฤติกรรม (Action tendency or behavioral components) คือความพร้อมของการสนองตอบต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด โดยเฉพาะเจาะจง ทั้งนี้ย่อมหมายถึงพฤติกรรมที่แสดงออกไปโดยไม่ต้องผ่านต่อความรู้สึก และจัดเป็นความคิดที่มีการวางแนวทางไว้ล่วงหน้าว่า เมื่อถึงคราวที่ต้องปฏิบัติจริงต่อสิ่งนั้นเราจะต้องทำอย่างไร หรืออาจจะเป็นช่วงที่เหตุการณ์กำลังดำเนินอยู่ก็เป็นได้²³

2.2 ทศนคติทางการเมือง

การศึกษาทศนคติทางการเมือง คำว่า "การเมือง" ได้มีผู้ให้ความหมายไว้อย่างมากมาย เช่น อริสโตเติลอธิบายว่า การเมืองเป็นเรื่องของอำนาจในกิจการต่างๆ ทุกกรณี ดังนั้นการเมืองจึงต้องประกอบด้วยอำนาจและการปกครอง

ฮาโรลด์ ลาสเวลล์ (Harold D. Lasswell) กล่าวว่าการเมืองคือ การปฏิบัติทุกประการที่เกี่ยวข้องกับอำนาจ ปัจจุบันความเห็นทั่วไปมีความโน้มเอียงมาทางแนวความคิดของลาสเวลล์ที่เน้นถึงการปกครองและอำนาจคือ การเมืองมิใช่เพียงเรื่องของประเทศ รัฐบาลหรือเรื่องระดับชาติเท่านั้น แต่การเมืองเกิดขึ้นได้ในระดับกลุ่มต่างๆ ของสังคมของประเทศ²⁴

การเมืองยังมีความหมายที่กว้างกว่านี้อีก ซึ่งหมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับอำนาจบริหารและการปกครองประเทศ ทศนคติทางการเมืองจึงหมายถึงความรู้สึกนึกคิด ความพร้อมของบุคคลจะตอบสนองต่อเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเมือง ซึ่งอาจเป็นไปในทางที่สนับสนุนหรือต่อต้านก็ได้ ทั้งนี้เกิดมาจากการประเมินค่าในสิ่งนั้นๆ ของบุคคล ลิขิต อธิวณิช ได้ให้คำนิยามเกี่ยวกับทศนคติทางการเมืองไว้ว่า เป็นระดับวัดความรู้สึกต่อสิ่งที่มองและมีความสัมพันธ์กับสังคมโดยทั่วไปแล้ว ทศนคติทางการเมืองยังใช้อ้างถึงความเป็นเสรีนิยมและอนุรักษนิยมได้อีกด้วย²⁵

²³ Jonathan L. Fredman, J. Merrill Carlsmith and David L. Sear, Social Psychology (Englewood Cliffs : Prentice - Hall, Inc., 1970).

²⁴ อ่างใน จุฑา สุภาพ, การเมือง (กรุงเทพฯ: มานนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2514), หน้า 3.

²⁵ Likhit Dhiravegin, Political Attitudes of the Bureaucratic Elite and Modernization in Thailand (Bangkok : ThaiWatana Panich, 1974), p. 36.

3. ประชาธิปไตย

3.1 ความหมายของประชาธิปไตย

เฮย์วูด (Heywood) ประชาธิปไตยมาจากคำในภาษากรีก 2 คำคือ demo หมายถึงประชาชน กับคำว่า kratein หมายถึงการปกครอง เป็นการแสดงให้เห็นความสัมพันธ์กันของคำสองคำซึ่งหมายถึงการปกครองโดยประชาชน เช่นเดียวกับคำกล่าวของลินคอล์น ที่ว่า ประชาธิปไตยเป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน²⁶

เฮลด์ (Held) กล่าวว่อก่อนเห็นอกความหมายว่าการปกครองโดยประชาชนแล้ว ยังเป็นการปกครองที่ตรงข้ามกับการปกครองแบบอภิชนาธิปไตยกับคณาธิปไตย²⁷

ซิลส์ (Sills) กล่าวว่า "... ประชาธิปไตย หมายถึงอำนาจอันชอบธรรมในการปกครอง ที่มาจากความยินยอมพร้อมใจของประชาชน หรือ ได้รับอนุญาตจากประชาชน โดยวิธีการที่เชื่อถือได้ ซึ่งประชาชนนั้นรู้จักสิทธิและความมีอยู่แห่งระบบอำนาจนั้น โดยประชาชนต้องรู้จักผิดชอบชั่วดี รู้สิทธิและความมีอยู่ของอำนาจอันชอบธรรม ประชาธิปไตยจะต้องพิจารณาสองด้าน คือ เป้าหมาย (ends) หมายถึง การปกครองเพื่อประชาชน มีเป้าหมายเป็นไปเพื่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เสรีภาพ ความเสมอภาค สวัสดิการทั่วไปและความเป็นธรรม กับ วิธีการ (means) หมายถึง การปกครองโดยประชาชน เช่นวิธีการที่ให้ผู้นใหญ่มีสิทธิในการเลือกตั้ง การออกเสียงลงคะแนนเสียงทั่วไปตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ในกฎหมาย มีองค์การหรือสถาบันทำหน้าที่ในการบริหาร มีศาลที่เป็นอิสระจากอำนาจอื่น มีเสรีภาพในด้านต่างๆ ..."²⁸

ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวว่า ประชาธิปไตย หมายถึง การที่ประชาชนมีอำนาจสูงสุด²⁹

²⁶ Andrew Heywood, *Political Ideology* (Hong Kong : Publishing Aervice Sunnjnghill Berks, 1962), pp. 281 – 287.

²⁷ David Held, *Models of Democracy* (Oxford : of Oxford Press, 1989), p. 12.

²⁸ David Sills, *International Encyclopedia of the Social Sciences*. Vol. 4 (Macmillam Company & the Free Press, 1989), p. 112.

²⁹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, *อุดมการณ์ทางการเมือง* (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2523), หน้า 12.

กมล สมวิเชียร กล่าวไว้ว่า ประชาธิปไตยในความหมายกว้างไม่ควรดูแลรัฐบาลกับประชาชนเท่านั้น แต่ดูที่กิจกรรมสัมพันธ์ภาพและความเกี่ยวข้องระหว่างประชาชนด้วยกันด้วย³⁰

3.2 รูปแบบประชาธิปไตย

ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้กล่าวว่ารูปแบบประชาธิปไตยมี 3 รูปแบบ คือ

1. ประชาธิปไตยแบบเสรีนิยม หมายถึง รูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตยแบบประเทศตะวันตกที่มีลักษณะแบบรัฐสภา กับลักษณะประธานาธิบดี โดยรูปแบบรัฐสภานั้นเป็นลักษณะที่รัฐสภามีอำนาจสูงสุด โดยหลังจากเลือกตั้งสภาผู้แทนราษฎรเข้ามาแล้วรัฐสภาจะเลือกนายกรัฐมนตรี และตั้งรัฐบาลบริหารประเทศ รัฐสภาจะตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล ถ้ารัฐบาลบริหารประเทศปราศจากความชอบธรรมแล้ว รัฐสภาสามารถไม่ผ่านร่างกฎหมาย มีผลทำให้รัฐบาลต้องลาออกได้ ตัวอย่างของรูปแบบนี้ได้แก่ ประเทศอังกฤษ ที่สมาชิกรัฐสภามาจากการเลือกตั้งส่วนหนึ่ง และอีกส่วนหนึ่งมาจากการแต่งตั้ง ส่วนอีกรูปแบบคือ รูปแบบที่มีลักษณะประธานาธิบดี ลักษณะนี้ฝ่ายบริหารได้รับการเลือกตั้งเข้ามาโดยตรงจากประชาชน รับผิดชอบในการทำงานบริหารอย่างเต็มที่ตาม ระยะเวลาที่กำหนด มีอิสระในการทำงานจากฝ่ายนิติบัญญัติ เพราะฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติแยกกันโดยเด็ดขาด ตัวอย่างเช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา
2. รูปแบบประชาธิปไตยแบบสังคมนิยม รูปแบบประชาธิปไตยแบบนี้ ได้แก่ ประชาธิปไตยของประเทศสังคมนิยมและประเทศคอมมิวนิสต์ ที่กล่าวกันว่าเป็นประชาธิปไตยของประชาชน ที่มีความเสมอภาคและเท่าเทียมกัน เป็นลักษณะที่มีพรรคการเมืองเดียว โดยกำหนดแนวทางการดำเนินการตามทฤษฎีของมาร์ก ตัวอย่างเช่น ประเทศจีน หรือ อดีตสหภาพโซเวียต
3. รูปแบบประชาธิปไตยของประเทศในโลกที่สาม รูปแบบนี้เป็นประชาธิปไตยของประเทศที่กำลังพัฒนา ที่รับรูปแบบการปกครองจากประเทศตะวันตกที่มี

³⁰ กมล สมวิเชียร, ประชาธิปไตยกับสังคมไทย (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2516), หน้า 14 – 22.

รูปแบบเสรีนิยม หรือรับมาจากประเทศสังคมนิยมหรือคอมมิวนิสต์ แต่เนื่องจากประเทศเหล่านี้เป็นประเทศที่กำลังพัฒนาเสียเป็นส่วนใหญ่ ผู้ที่นำประชาธิปไตยเข้ามามักเป็นชนชั้นนำ หรือเป็นผู้ที่เล็งเห็นประโยชน์แก่ผู้ปกครองเป็นหลัก จึงนำเพียงรูปแบบประชาธิปไตยมาใช้ เพื่อรองรับอำนาจแก่กลุ่มผู้นำและพวกพ้องที่มีอำนาจอยู่เท่านั้น โดยไม่ได้นำเนื้อหาสาระทั้งหมดมาใช้ เช่น ประเทศอินโดนีเซีย ที่เรียกประชาธิปไตยของประเทศตนว่า ประชาธิปไตยแบบนำวิถี หรือประเทศพม่า ที่เรียกว่า ประชาธิปไตยแบบสังคมนิยม ทั้งที่แท้จริงแล้วประเทศเหล่านี้ปกครองด้วยระบอบเผด็จการ³¹

ส่วนเฮย์วูด (Heywood) กล่าวว่าปัจจุบันนี้รูปแบบประชาธิปไตยมีอยู่ 4 รูปแบบ

คือ

1. ประชาธิปไตยแบบเสรีนิยม
2. ประชาธิปไตยของประชาชน มีลักษณะเดียวกันกับ ระบอบสังคมนิยม หรือคอมมิวนิสต์
3. ประชาธิปไตยแบบโลกที่สาม
4. ประชาธิปไตยแบบรุนแรง ได้แก่ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มต่างๆ เช่น กลุ่มรักชาติ กลุ่มรักธรรมชาติ³²

นอกจากนี้แล้วยังมีการแบ่งรูปแบบประชาธิปไตยออกไปตามสภาพทางสังคมในช่วงเวลานั้น เช่น

ปรีชา ช่างขวัญยืน กล่าวว่าประชาธิปไตยแบ่งออกได้ตามสภาวะการณ์ต่างๆดังนี้

1. ประชาธิปไตยแบบปกป้อง เป็นรูปแบบที่เกิดมาจากนักคิดแนวปัจเจกบุคคล มีลักษณะของการปกป้องสิทธิและเสรีภาพจากการบริหารของผู้ปกครอง ไม่ว่าจะเป็นการสร้างสถาบันทางการเมือง การแบ่งแยกอำนาจ และมาตรฐานทางกฎหมายที่เกิดมาจากส่วนรวม
2. ประชาธิปไตยแบบพัฒนา เป็นประชาธิปไตยที่มีการพัฒนารูปแบบการปกครองแบบมีส่วนร่วม และรวมไปถึงการก่อกำเนิดของกลุ่มอิทธิพลและกลุ่มผลประโยชน์ และการแข่งขันของชนชั้นนำ

³¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, อุดมการณ์ทางการเมือง, หน้า 12.

³² Heywood, Political Ideology, p. 287.

3. ประชาธิปไตยแบบสมดุลง เป็นรูปแบบประชาธิปไตยที่มีการแบ่งแยกอำนาจออกจากกันอย่างชัดเจนทั้ง 3 ส่วน คือ นิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ
4. ประชาธิปไตยแบบประชาชนมีส่วนร่วม เป็นรูปแบบที่มีการพัฒนาขั้นสูงสุด กล่าวคือ ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะ และควบคุมนโยบายสาธารณะ โดยถือว่ากิจกรรมทางการเมืองเป็นกิจกรรมปกติทางสังคมที่ก่อให้เกิดประชาสังคม³³

เฮลด์ (Held) ได้แบ่งประชาธิปไตยโดยอาศัยช่วงเวลาการเกิดประชาธิปไตย ออกเป็น 8 รูปแบบ

1. รูปแบบโบราณสมัยกรีก และเอเธนส์ เป็นลักษณะประชาธิปไตยโดยตรง เพราะประชาชนทุกคนที่เป็นพลเมืองของประเทศ จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรง รูปแบบดังกล่าวก่อให้เกิดเป็นประชาธิปไตยแบบเสรีนิยม แต่ได้มีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมตามแนวความคิดของนักปรัชญา โดยยึดกฎของธรรมชาติที่ว่า ประโยชน์สูงสุดในการดำเนินชีวิตเป็นของปัจเจกชน
2. รูปแบบปกป้อง เป็นรูปแบบที่พัฒนามาจากประชาธิปไตยแบบเสรีนิยมปกป้องสิทธิ และเสรีภาพของปัจเจกบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ และมีความฉลาด ในการดำเนินชีวิตตามที่ต้องการโดยปราศจากการแทรกแซงจากผู้ปกครองและผู้อื่น ผู้ปกครองดำเนินนโยบายตามคำแนะนำของประชาชนที่พัฒนาแล้ว
3. รูปแบบพัฒนาการ เป็นการพัฒนาทฤษฎีเสรีนิยมขึ้น เพื่อให้มีความเสมอภาค มีการประกันสิทธิและเสรีภาพของประชาชนมากขึ้น มีรูปแบบย่อยอีก 2 รูปแบบคือ รูปแบบของความรุนแรงเน้นความเสมอภาคกัน และรูปแบบที่เน้นความสามารถเป็นปัจเจกชนสูงสุด
4. รูปแบบโดยตรง รูปแบบนี้ได้พัฒนามาจากรูปแบบของกรีกโบราณ มุ่งเน้นที่ความเสมอภาคของประชาชนเป็นหลัก เป็นรูปแบบที่เน้นเศรษฐกิจเป็นหัวใจของการดำเนินงาน โดยยึดหลักของมาร์กเป็นแนวทางปฏิบัติ แยกออกเป็นสังคมนิยมกับคอมมิวนิสต์

³³ ปรีชา ช่างขวัญยืน, ปรัชญาอุดมการณ์ทางการเมือง (กรุงเทพมหานคร : ทวีกิจการพิมพ์, 2534), หน้า 14 – 22.

5. รูปแบบการแข่งขันกันของชนชั้นนำ ได้รับอิทธิพลมาจากประชาธิปไตยแบบปกป้องกับรูปแบบพัฒนาการ เช่นกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆพัฒนามาเป็นพรรคการเมือง
6. รูปแบบกลุ่มพหุนิยม เป็นรูปแบบที่แข่งขันกันของกลุ่มต่างๆในสังคม เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่มีคุณค่าในสังคม โดยมีระยะเวลาและกติกาเป็นตัวกำหนด
7. ประชาธิปไตยแบบกฎหมาย เป็นรูปแบบที่เกิดจาก ประชาธิปไตยแบบปกป้องมุ่งรักษาอิสรภาพและเสรีภาพของบุคคล มีลักษณะการปกครองโดยคนส่วนใหญ่ ที่มีความฉลาดและเป็นธรรม โดยใช้กฎหมายเป็นข้อบังคับสำหรับสังคม
8. รูปแบบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม เป็นรูปแบบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ที่สุด และถือว่าเป็นเป้าหมายของการเมืองอย่างแท้จริง รูปแบบนี้เกิดจาก ประชาธิปไตยแบบรุนแรง ขณะเดียวกันก็ได้รับอิทธิพลมาจากประชาธิปไตยแบบนิติบัญญัติ และประชาธิปไตยแบบโดยตรง³⁴

3.3 หลักการประชาธิปไตย

สุนทร จันทตรี ได้แยกหลักการประชาธิปไตยออกเป็นประเด็นดังนี้

1. หลักเสรีภาพ หมายถึง ความสามารถของบุคคลที่จะกระทำหรือไม่กระทำการใดๆก็ได้ตามที่กฎหมายกำหนด โดยกฎหมายนั้นจะต้องได้รับความเห็นชอบของประชาชน จะโดยทางตรงหรือโดยทางอ้อมก็ได้
2. หลักว่าด้วยความเสมอภาค หมายความว่าทุกคน มีความเท่าเทียมกันในสังคม โดยรัฐจะต้องยึดหลักความเสมอภาคของมนุษย์เป็นสำคัญ
3. หลักการให้ประชาชนมีอำนาจอธิปไตย โดยถือว่าประชาชนเป็นเจ้าของประเทศ อำนาจการปกครองเป็นของประชาชน
4. หลักอิสรภาพ หมายถึงความสามารถที่จะกระทำการใดก็ได้แม้ว่าจะไม่มีกฎหมายใดๆรองรับ³⁵

³⁴ Held, *Models of Democracy*, p. 5.

³⁵ สุนทร จันทตรี, *การประณตศึกษากับประชาธิปไตย*, ภาควิชาหลักสูตรและการสอนคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, หน้า 42 – 50. (อัดสำเนา)

สมบัติ อังรณวงศ์ กล่าวว่า หลักประชาธิปไตยจะต้องประกอบด้วย หลักของความเสมอภาคภายในสังคม หลักเสรีภาพที่ประชาชนสามารถที่จะทำอะไรก็ได้ตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดหรือภายใต้กฎหมายของบ้านเมือง การดำเนินชีวิตของประชาชนมีความเท่าเทียมกันซึ่งมีความใกล้เคียงกับหลักของความเสมอภาคกล่าวคือ ไม่ว่าประชาชนจะมีความแตกต่างกันอย่างไรทั้งสถานะภาพ ฐานะทางเศรษฐกิจ สถานะทางสังคม อาชีพที่แตกต่างกัน หรือความแตกต่างทางระหว่างประชาชนกับข้าราชการ ฯลฯ ซึ่งความแตกต่างเหล่านี้จะต้องไม่อิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของกลุ่มที่แตกต่างกันในลักษณะของการใช้อำนาจให้กลุ่มที่มีสถานะที่สูงกว่า ดังนั้นหลักประชาธิปไตยจะต้องทำให้พลเมืองภายในสังคมมีความรู้สึกที่ประชาชนทุกคนมีความเท่าเทียมกัน กฎหมายทำให้ทุกคนมีความเสมอภาคกันไม่เอื้ออำนวยประโยชน์ให้แก่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง และอำนาจในการปกครองจะต้องได้รับความยินยอมจากคนส่วนใหญ่ที่จะต้องยึดหลักการของเสียงข้างมาก³⁶

เช่นเดียวกับกมล สมวิเชียร ที่กล่าวว่า หลักประชาธิปไตยจะต้องประกอบด้วยผู้ปกครองจะต้องได้รับความยินยอมจากประชาชน ผู้ที่อยู่ใต้การปกครองสามารถเปลี่ยนแปลงผู้ปกครองได้เป็นครั้งคราว เมื่อประชาชนภายในสังคมมีความเห็นว่าผู้ปกครองไม่สามารถบริหารกิจการบ้านเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ และหลักการที่ว่าสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานต้องได้รับการคุ้มครอง³⁷

ธานินทร์ กรัยวิเชียร ได้อธิบายว่าหลักประชาธิปไตยจะต้องประกอบด้วยหลักการดังนี้ ประชาชนมีสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคในการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคม เช่นเดียวกับกมล สมวิเชียรและสมบัติ อังรณวงศ์ แต่ธานินทร์ กรัยวิเชียร ได้เสริมว่าบ้านเมืองจะต้องมีองค์แห่งรัฐ 3 องค์กร คือ นิติบัญญัติ บริหารและตุลาการ และรัฐหรือพลเมืองของรัฐจะต้องยึดหลักนิติธรรม³⁸

³⁶ กระทรวงศึกษาธิการ, การสืบสานและพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองไทย (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2537), หน้า 11.

³⁷ กมล สมวิเชียร, ประชาธิปไตยกับสังคมไทย (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2516), หน้า 5 – 8.

³⁸ ธานินทร์ กรัยวิเชียร, ระบอบประชาธิปไตยไทย โรงเรียนสงครามจิตวิทยา กรมยุทธการทหารกระทรวงกลาโหม, 2518, หน้า 4-5.

3.4 วิถีชีวิตประชาธิปไตย

ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวว่าคุณลักษณะที่มีบุคลิกภาพประชาธิปไตยต้องมีลักษณะดัง

นี้

1. มีความเห็นเป็นของตนเอง
2. เป็นคนที่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงหรือสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพการณ์ใหม่
3. มีความรับผิดชอบผูกพันในสิ่งที่เขาได้กระทำลงไป
4. ไม่มีอคติกับผู้ที่มีความคิดเห็นแตกต่างจากตน
5. คิดถึงบุคคลอื่นในฐานะที่คนๆ นั้นเป็นตัวของเขาเอง
6. มองโลกในแง่ดีอยู่เสมอ
7. ไม่ยอมก้มหัวให้กับผู้ที่ยิ่งใหญ่ได้ง่ายๆ แม้ว่าจะยอมรับอำนาจนั้น แต่อำนาจนั้นต้องมีเหตุผลและชอบธรรม³⁹

กรมการศึกษานอกโรงเรียนกล่าวว่ารากฐานวิถีชีวิตในสังคมประชาธิปไตยเป็นรากฐานอันสำคัญต่อการเมืองการปกครองในวิถีชีวิตของคนในสังคม ซึ่งประกอบด้วย 3 ส่วน ดังนี้ ส่วนแรกสันติภาพ คือประชาชนภายในสังคมจะต้องอยู่ร่วมกันอย่างสันติ สังคมมีความสงบสุขโดยปราศจากการรบราฆ่าฟัน แข่งแย่งชิงดี ทำร้ายร่างกายซึ่งกันและกัน ส่วนที่สองคือสันติสุข หมายถึงความสงบเรียบร้อยปราศจากอันตรายและส่วนสุดท้ายคือเสรีภาพ หมายความว่ามีความมีเสรีภาพที่จะทำอะไรก็ได้ภายในขอบเขตที่ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน⁴⁰

ปรัชญา เวสารัชช์ ได้กล่าวว่าวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยจะต้องมีลักษณะดังนี้ ยอมรับฟังซึ่งกันและกัน ถือว่ากิจกรรมสาธารณะเป็นคุณลักษณะที่สำคัญ ใช้เหตุผลและข้อเท็จจริงกำหนดทางเลือกของสังคม ยอมรับกิจกรรมร่วมของสังคม⁴¹

3.5 อุดมการณ์ประชาธิปไตย

ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวว่าอุดมการณ์ประชาธิปไตยต้องมีลักษณะดังนี้

1. รากฐานอันสำคัญยิ่งของอุดมการณ์ประชาธิปไตยได้แก่ การศรัทธาในความสามารถของมนุษย์มีศรัทธาในสติปัญญา รวมถึงการที่มนุษย์สามารถร่วมมือ

³⁹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, อุดมการณ์ทางการเมือง, หน้า 14-15.

⁴⁰ กรมการศึกษานอกโรงเรียน, แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย, หน้า 13. (อัดสำเนา)

⁴¹ ปรัชญา เวสารัชช์, ประชาธิปไตยไทย, (2535), หน้า 5-6. (อัดสำเนา)

กันทำงาน และยอมรับในการใช้หลักการทางเหตุผล โดยยึดเหตุผลด้วยวิธีการทดลองตามแบบวิทยาศาสตร์

2. อุดมการณ์ประชาธิปไตย เชื่อในสิทธิเสรีภาพที่จะแสดงความคิดเห็น เนื่องจากวิธีการหาข้อเท็จจริงตามอุดมการณ์ประชาธิปไตย ถึงหลักการค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์ดังนั้น จึงเชื่อว่าการยอมให้ทุกฝ่าย เสนอข้อเท็จจริงเหตุผลและความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาที่กำลังพิจารณาอยู่ให้หมดเสียก่อน แล้วจึงร่วมกันก่อนตัดสินใจเป็นวิธีที่ดีที่สุด
3. อุดมการณ์ประชาธิปไตยเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีความเท่าเทียมกันทั้งทางกฎหมายและทางการเมือง ทุกคนควรได้รับการปฏิบัติจากเจ้าหน้าที่ของรัฐอย่างเท่าเทียมกันมีสิทธิและเสรีภาพในการดำเนินชีวิตโดยเท่าเทียมกันโดยไม่แยกว่าเป็นเพศใด มีกำเนิดอย่างไรมีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมเช่นไร ความเสมอภาคนี้หมายถึง การได้รับโอกาสในการแสวงหาโอกาสทางด้านการศึกษา และการทำงานที่เท่าเทียมกันด้วย
4. อุดมการณ์ประชาธิปไตยเชื่อว่า อำนาจทางการเมืองของรัฐบาลเกิดขึ้นจากความยินยอมของประชาชน การให้ความยินยอมเท่ากับเป็นการสร้างความชอบธรรมให้กับกำลังหรืออำนาจรัฐ ดังนั้นรัฐบาลที่ชอบธรรม จึงเป็นรัฐบาลที่เป็นตัวแทนประชาชนนั่นเอง
5. อุดมการณ์ประชาธิปไตยเชื่อว่าสถาบันทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมที่เป็นกลไกของรัฐนั้น มีอยู่เพื่อรับใช้บุคคลในสังคม รัฐบาลจะเป็นเครื่องมือในการที่จะช่วยให้เขามีชีวิตที่ดีกว่าแต่ก่อน รวมถึงการมีเสรีภาพความมั่นคงปลอดภัยในทรัพย์สิน
6. อุดมการณ์ประชาธิปไตยเชื่อว่า รัฐบาลเป็นเพียงอุปกรณ์ที่ช่วยให้คนในสังคมบรรลุถึงความสุขสมบูรณ์ โดยมีรัฐมีเป้าหมายที่จะคุ้มครองชีวิตและทรัพย์สิน ดังนั้นประชาชนจึงมีสิทธิที่จะต่อต้านรัฐบาล ที่ไม่อาจปฏิบัติตามอุดมการณ์ดังกล่าวได้
7. เชื่อมั่นในการ เคารพในการตัดสินใจหรือมติของเสียงข้างมาก และพิทักษ์ผลประโยชน์ของเสียงข้างน้อย⁴²

วีรยุทธ วิเชียรโชติ ได้กล่าวว่า หลักการของอุดมการณ์ประชาธิปไตย จะต้องมียุทธศาสตร์นี้ ประชาชนจะต้องยอมรับในหลักของความเสมอภาค กล่าวคือประชาชนจะ

⁴² ชัยอนันต์ สมุทวณิช, อุดมการณ์ทางการเมือง, หน้า 56-59.

ต้องยึดหลักการที่ว่าคนทุกคนมีความเสมอภาคกัน สิ่งที่ดีที่ถูกตามหลักของเหตุผล อยู่เหนือความสัมพันธ์หรือสถานะของคนในสังคม นอกจากนี้แล้วประชาชนทุกคนต้องมีอิสรภาพในการพูด ในขณะที่เดียวกันเราก็ต้องยอมรับว่าคนอื่นมีสิทธิที่จะพูดในสิ่งที่เราไม่ชอบหรือแสดงความเห็นที่แตกต่างได้ด้วยเช่นกัน และจะต้องยอมรับในหลักของความสามารถ สร้างเสริมความสามารถในการสร้างสรรค์ ที่ไม่เจาะจงว่าจะต้องเป็นความสามารถที่สังคมยอมรับซึ่งอาจจะเป็นความสามารถที่ไร้ประโยชน์ นอกจากนี้ประชาชนต้องเคารพเชื่อฟังกฎหมายและเจ้าหน้าที่ของรัฐ และรวมถึงการมีส่วนร่วมทางสังคมอยู่เป็นประจำในกิจกรรมทั้งหลายของพลเมือง⁴³

อมร รักษาสัตย์ ได้กล่าวถึงสาระสำคัญของประชาธิปไตยไว้ว่า ประชาชนที่มีความเป็นประชาธิปไตยจะต้องเคารพสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น ยินดีที่จะรับฟังความคิดเห็นของทุกฝ่ายด้วยจิตใจที่เปิดกว้างไม่ว่าจะเป็นความคิดเห็นที่แตกต่างหรือมีแนวความคิดตรงข้ามกับตนเอง การตัดสินใจใดๆจะต้องยึดหลักของเสียงข้างมากโดยคำนึงถึงสิทธิของเสียงข้างน้อย ยอมรับผลของการตัดสินใจซึ่งในบางครั้งอาจจะตรงข้ามกับความคิดเห็นของตนและยินดีที่จะปฏิบัติตามมติของคนส่วนใหญ่ ตลอดจนจะต้องเคารพกฎหมายและกติกาสังคม⁴⁴

วิสุทธิ์ โพิธแทน กล่าวว่าคุณสมบัติประชาธิปไตยจะต้องมีหลักการดังนี้

1. ความต้องการประชาธิปไตย
2. การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจการของสังคม กล่าวคือประชาชนยอมรับในการที่จะมีการรวมตัวกันจนกลายเป็นกลุ่มผลประโยชน์ และถ้าการรวมตัวมีจุดมุ่งหมายที่จะเข้ามาดำเนินกิจกรรมทางการเมืองก็อาจจะก่อให้เกิดเป็นพรรคการเมืองขึ้นมาได้
3. หลักการปกครองโดยเสียงข้างมากโดยเคารพสิทธิของเสียงข้างน้อย
4. หลักว่าด้วยเสรีภาพ ที่จะต้องประกอบด้วย เสรีภาพในการคิดและการแสดงออก เสรีภาพในการใช้สิทธิเลือกตั้งว่าจะเลือกใครเข้ามาเป็นตัวแทนของตนเองก็ได้ ที่ไม่เฉพาะการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือการเลือกตั้งตัวแทนที่

⁴³ กระทรวงศึกษาธิการ, การสืบสานและพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองไทย (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2537), หน้า 22.

⁴⁴ อมร รักษาสัตย์, ประชาธิปไตยในมืออมร (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมชาติ, 2535), หน้า 44.

เป็นนักการเมืองท้องถิ่น แต่ยังคงหมายถึงความถึงการเลือกตั้งในรูปแบบอื่นด้วยเช่นกัน เช่นการเลือกตั้งตัวแทนกลุ่ม การเลือกหัวหน้านักเรียน เป็นต้น ยอมรับว่าบุคคลอื่นภายในสังคมมีเสรีภาพในการนับถือศาสนา ประชาชนต้องมีเสรีภาพในการไม่ถูกบีบบังคับตามอำเภอใจของผู้อื่น เสรีภาพในการเคลื่อนไหวย้ายที่ เสรีภาพในการรวมตัวกันเป็นสมาคมหรือประชุมกัน และเสรีภาพในการดำเนินชีวิตส่วนตัว

5. หลักว่าด้วยความเสมอภาค กล่าวคือรูปแบบของสังคมและประชาชนจะต้อง มีความเสมอภาคกันทางการเมือง ความเสมอภาคกันตามกฎหมาย ความเสมอภาคกันทางโอกาส ความเสมอภาคกันทางสังคม ความเสมอภาคกันทางเศรษฐกิจ⁴⁵

มนูญ รูปขจร ได้ทำการศึกษาอุดมการณ์ประชาธิปไตยของสมาชิกรัฐสภาไทย โดยกำหนดเกณฑ์การวัดความเป็นประชาธิปไตย ไว้ดังนี้

อุดมการณ์ประชาธิปไตยที่เป็นวิถีชีวิต พิจารณาได้จากความเชื่อด้านต่างๆดังนี้ ประชาชนที่มีอุดมการณ์ประชาธิปไตยจะต้องมีความเชื่อในหลักการหาเหตุผลด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เชื่อในหลักการปรึกษาหารือก่อนตัดสินใจ ปัญหา เชื่อในหลักการตัดสินใจด้วยสันติวิธีและประนีประนอม ไม่นิยมตัดสินใจด้วยวิธีรุนแรง เชื่อในหลักการที่ยอมรับฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่นโดยมีขันติ และอดทนพอที่จะรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างไปจากตน เชื่อในหลักการที่ว่า คนทุกคนมีความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน ควรยกย่องให้เกียรติคนอื่นและปฏิบัติตนกับบุคคลอื่นอย่างเท่าเทียมกัน เชื่อในหลักความเสมอภาคของบุคคล

อุดมการณ์ประชาธิปไตยในด้านบุคลิกภาพประชาธิปไตย พิจารณาจากบุคลิกภาพที่แสดงออกในด้านต่างๆดังนี้ ผู้ที่มีบุคลิกภาพประชาธิปไตยจะต้องเป็นผู้ที่ยอมรับในการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวให้เข้ากับสภาพการณ์ใหม่ๆได้ง่าย ไม่มีอคติต่อบุคคลอื่นที่แตกต่างไปจากตน ไม่ยอมก้มหัวให้กับผู้ที่มีอำนาจโดยไม่เป็นธรรม มองบุคคลอื่น ในลักษณะที่เป็นตัวของเขาเอง

อุดมการณ์ประชาธิปไตยที่เป็นกฎเกณฑ์และกติกาในการปกครอง โดยพิจารณาจากความเชื่อด้านต่างๆดังนี้ เชื่อในหลักการของการเลือกตั้งโดยเสรี เชื่อในหลักการที่ว่า

⁴⁵ วิสุทธิ์ โพธิ์แทน, ประชาธิปไตย แนวความคิดและประชาธิปไตยในอุดมคติ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2524) หน้า 182.

อำนาจการปกครองมาจากความยินยอมของประชาชน เชื่อในหลักการให้สิทธิคัดค้านได้เถียงโดยใช้เหตุผล เชื่อในความคิดเกี่ยวกับสิทธิในการแสดงความคิดเห็นอย่างเสรี ยึดหลักการปกครองภายใต้กฎหมายกำหนด ยึดหลักการตัดสินใจปัญหาโดยใช้เสียงข้างมาก แต่ยังคงให้ความคุ้มครองแก่เสียงข้างน้อย⁴⁶

4. ทศนคติประชาธิปไตย

ทศนคติแบบเสรีนิยม

ชโยนันต์ สมทวณิช ได้อธิบายว่า เสรีนิยมต้องให้ความสำคัญแก่การเชื่อมั่นในหลักเกณฑ์และวิธีการหาเหตุผลแบบวิทยาศาสตร์มากกว่าการเชื่อทางศาสนา ซึ่งเป็นพื้นฐานของอุดมการณ์ทางการเมืองประเภทหนึ่ง ก็คืออุดมการณ์ประชาธิปไตย⁴⁷

วิลเลียม ฮัลซีย์ (William Halsey) ได้กล่าวถึงแนวความคิดแบบเสรีนิยมว่า เป็นแนวความคิดที่ได้รับการเผยแพร่ และได้รับการยกย่องมากที่สุดในคริสต์ศตวรรษที่ 19 โดยเขาอธิบายถึงแนวความคิดแบบเสรีนิยม ว่าเป็นความเชื่อในการพัฒนาการด้านต่างๆตลอดจนกิจกรรมทางการเมือง ที่เน้นในเรื่องของการรักษาเสรีภาพของบุคคลให้ได้มากที่สุด รัฐมีจุดมุ่งหมายที่จะปกป้องพลเมืองจากการกดขี่ของบุคคลหรือกลุ่มคน โดยให้ทุกคนมีเสรีภาพที่เท่าเทียมกัน ส่วนในทางการเมืองที่มีแนวทางแบบเสรีนิยม จะต้องต่อต้านการปกครองที่ใช้อำนาจและมีการจำกัดระยะเวลาของผู้ที่เข้ามาปกครอง ส่งเสริมให้มีการจัดตั้งสถาบันรัฐสภา ขยายการให้สิทธิเลือกตั้ง และประกันสิทธิเสรีภาพในทางเศรษฐกิจ โดยการต่อต้านการเข้าแทรกแซงกิจกรรมทางเศรษฐกิจของรัฐบาล สนับสนุนให้มีการแข่งขันกันทางการค้า โดยเสรีทั้งในและระหว่างประเทศเป็นการลดความขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้นได้⁴⁸

กมล สมวิเชียร มีความเห็นว่าลัทธิเสรีนิยมเป็นระบบที่มีความใจกว้าง คือยอมรับฟังแม้แต่ความคิดหรือทฤษฎี หรือระบบการเมืองที่คนทั่วไปถือว่าเป็นภัย เช่นจะยอมให้คอมมิวนิสต์เข้ามาแข่งขันทางการเมืองได้โดยชอบ ภายใต้กฎหมายเช่นเดียวกับกลุ่มอื่นๆ แต่พวกเสรีนิยมสมัยเก่าจะต่อต้านการเข้ามายุ่งเกี่ยวกับรัฐ เช่น รัฐจะให้เงินอุดหนุนสถาบัน

⁴⁶ มนูญ รูปขจร, "ลักษณะทางสังคมของสมาชิกรัฐสภากับอุดมการณ์ประชาธิปไตย" (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2526), หน้า 20-22.

⁴⁷ ชโยนันต์ สมทวณิช, อุดมการณ์ทางการเมือง, หน้า 53 - 55.

⁴⁸ William D. Halsey, "Liberalism," Collier's Encyclopedia Vol. 14 (1965), 541 - 547.

บางอย่างเพื่อการมีอำนาจมากขึ้นของรัฐบาลกลาง แต่จะทำให้สิทธิเสรีภาพของประชาชนต้องเสียไป ส่วนพวกเสรีนิยมสมัยปัจจุบันกลับมีความเห็นตรงกันข้าม กล่าวคือ เขาเห็นว่าการที่จะให้รัฐเข้ามายุ่งเกี่ยวกับกิจกรรมของเอกชนมากขึ้น เพื่อช่วยเหลือคนยากจนหรือคนอ่อนแอกว่า ในทางการต่างประเทศควรที่จะสนับสนุนการสร้างความสัมพันธ์กับนานาประเทศ ประณามสงครามและสนับสนุนให้ชาติที่เป็นเมืองขึ้นได้รับเอกราช⁴⁹

สุขุม นवलสกุล ได้อธิบายถึงแนวความคิดแบบเสรีนิยมว่า เป็นการยกย่องศักดิ์ศรีและความสามารถของบุคคล โดยถือว่ามนุษย์เป็นสัตว์โลกที่มีเหตุผล สามารถคุ้มครองและบำรุงเลี้ยงชีพตนเองได้ เพราะฉะนั้นรัฐจึงไม่ควรยุ่งเกี่ยวในการใช้ชีวิต หรือการเลือกทางดำรงชีพของตนเอง รัฐควรอยู่ในฐานะเพียงเป็นผู้รักษากฎกติกาให้ภาวะแห่งสันติภาพเป็นบรรยากาศของสังคม รักษาความสงบภายในและป้องกันภัยภายนอก เสรีประชาธิปไตยยึดถือหลักการปัจเจกชนนิยม ต้องการให้แต่ละคนมีอำนาจอธิปไตย หมายความว่ามิสิทธิเสรีภาพอย่างสมบูรณ์ ปราศจากอุปสรรคขัดขวาง ความคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตยในปัจจุบันได้รับอิทธิพลอย่างมากจากแนวความคิดเสรีนิยม ซึ่งเริ่มขึ้นในสมัยคลาสสิก ประมาณ 300 ปีนี้เอง อาจกล่าวได้ว่าแนวความคิดเสรีนิยมในยุคเริ่มแรกเป็นปฏิกิริยาต่อการปกครองแบบกษัตริย์มีอำนาจสูงสุดหรือระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ในยุโรปโดยเฉพาะความคิดของจอห์น ล็อก, รุสโซ, จอห์น สจ๊วตมิล ได้ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับเสรีภาพของมนุษย์ไว้อย่างกว้างขวาง อาจกล่าวได้ว่า แนวความคิดทางด้านเสรีนิยมดังกล่าวเป็นรากฐานสำคัญของประชาธิปไตย เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อในด้านธรรมชาติของมนุษย์ โดยอิทธิพลของพวกเขาเสรีนิยมประชาธิปไตยมองมนุษย์แตกต่างไปจากที่พวกอำนาจนิยมมอง คือ เห็นว่าขอบเขตความสามารถของมนุษย์ในการพัฒนาตนเองโดยไม่ต้องมีการช่วยเหลือจากผู้ที่มีอำนาจสูงกว่านั้น กว้างขวางกว่าความเชื่อของพวกอำนาจนิยม แต่ละคนมีสิทธิที่จะดำเนินกิจกรรมทุกอย่างตามที่ตนคิดว่าเป็นประโยชน์แก่ตนเองมากที่สุด เพราะฉะนั้น ในทัศนะของพวกเขาเสรีนิยม การปกครองที่ดีที่สุดคือ การปกครองที่ผู้อยู่ใต้อำนาจการปกครองมีความรู้สึกว่าจะถูกปกครองน้อยที่สุด⁵⁰

⁴⁹ กมล สมวิเชียร, ศาสตร์แห่งรัฐ (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2516), หน้า 43 – 44.

⁵⁰ สุขุม นवलสกุล, รัฐศาสตร์การเมือง (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์ณศ, 2518), หน้า 8.

5. บทบาทของประชาชน

หากเราพิจารณาตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ในบางมาตรา จะเห็นข้อบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของประชาชนโดยตรง เช่น

1. มาตรา 3 อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน
2. มาตรา 4 ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง
3. มาตรา 26 การใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐทุกองค์กร ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้
4. มาตรา 30 บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน
ชายและหญิงมีสิทธิที่เท่าเทียมกัน
การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญจะกระทำมิได้
5. มาตรา 75 รัฐต้องดูแลให้มีการปฏิบัติตามกฎหมาย คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคล จัดระบบงานของกระบวนการยุติธรรมให้มีประสิทธิภาพและอำนาจความยุติธรรมแก่ประชาชนอย่างรวดเร็วและเท่าเทียมกัน รวมทั้งจัดระบบงานราชการและงานของรัฐอย่างอื่นให้มีประสิทธิภาพเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน
6. มาตรา 77 รัฐต้องจัดให้มีแผนพัฒนาการเมือง จัดทำมาตรฐานทางคุณธรรมและจริยธรรมของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองข้าราชการและพนักงานและลูกจ้างอื่นของรัฐ เพื่อป้องกันการทุจริต และประพฤติมิชอบ และเสริมสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่
7. มาตรา 82 รัฐต้องจัดและส่งเสริมการสาธารณสุขให้ประชาชนได้รับการบริการที่ได้มาตรฐานและมีประสิทธิภาพอย่างทั่วถึง